KASBIY MA‘NAVIY MADANIYAT

Sadilloyev Husniddin Izzatbek o'g'li
Osiyo Xalqaro Universiteti
+998933273297
sadilloyevhusniddin2@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.21231931

Annotatsiya: Mazkur maqolada kasbiy ma'naviy madaniyat tushunchasining mazmun-mohiyati, uning tarkibiy qismlari hamda zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot davomida kasbiy ma'naviy madaniyatni shakllantirishga oid mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar, me'yoriy-huquqiy hujjatlar hamda pedagogik tadqiqotlar o'rganildi. Tahlillar natijasida kasbiy ma'naviy madaniyat mutaxassisning kasbiy kompetensiyasi, axloqiy qadriyatlari, kasbiy mas'uliyati va kommunikativ salohiyatini uyg'unlashtiruvchi muhim omil ekanligi aniqlandi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar rivojlanishi, globallashuv jarayonlari va mehnat bozoridagi o'zgarishlar sharoitida kasbiy ma'naviy madaniyatni rivojlantirishning dolzarbligi asoslab berildi. Tadqiqot natijalari ta'lim muassasalarida ma'naviy-axloqiy tarbiyani takomillashtirish, pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish hamda bo'lajak mutaxassislarni tayyorlash jarayonida foydalanish uchun tavsiya etiladi.
Kalit so'zlar: kasbiy ma'naviy madaniyat, kasbiy kompetensiya, ma'naviyat, axloqiy qadriyatlar, pedagogik faoliyat, kasbiy etika, professional rivojlanish, ta'lim sifati.

Abstract: This article examines the concept of professional spiritual culture, its essential characteristics, structural components, and significance within the modern education system from a scientific and theoretical perspective. The study analyzes national and international scholarly literature, regulatory and legal documents, and pedagogical research related to the development of professional spiritual culture. The findings indicate that professional spiritual culture is a key factor integrating professional competence, ethical values, professional responsibility, and communicative abilities of specialists. Furthermore, the study substantiates the growing importance of developing professional spiritual culture in the context of digital transformation, globalization, and the evolving demands of the labor market. The results of the research may be used to improve moral and ethical education in educational institutions, enhance teachers' professional competencies, and strengthen the professional training of future specialists.
Keywords: professional spiritual culture, professional competence, spirituality, ethical values, pedagogical activity, professional ethics, professional development, quality of education.

Аннотация: В данной статье с научно-теоретической точки зрения рассматриваются сущность понятия профессиональной духовной культуры, её структурные компоненты и значение в современной системе образования. В ходе исследования были изучены отечественные и зарубежные научные публикации, нормативно-правовые документы, а также педагогические исследования, посвящённые формированию профессиональной духовной культуры. Результаты анализа показали, что профессиональная духовная культура является важным фактором, объединяющим профессиональную компетентность, нравственные ценности, профессиональную ответственность и коммуникативные способности специалиста. Кроме того, обоснована актуальность развития профессиональной духовной культуры в условиях цифровой трансформации, глобализации и изменений на современном рынке труда. Полученные результаты могут быть использованы для совершенствования духовно-нравственного воспитания в образовательных учреждениях, повышения профессиональных компетенций педагогов и подготовки будущих специалистов.

Ключевые слова: профессиональная духовная культура, профессиональная компетентность, духовность, нравственные ценности, педагогическая деятельность, профессиональная этика, профессиональное развитие, качество образования.

Kirish

So'nggi yillarda dunyo miqyosida ta'lim sifatini oshirish, inson kapitalini rivojlantirish hamda raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bunday sharoitda mutaxassisning nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalari, balki uning ma'naviy fazilatlari, axloqiy qarashlari va kasbiy madaniyati ham muhim mezon sifatida baholanmoqda. Chunki kasbiy faoliyatning samaradorligi ko'p jihatdan mutaxassisning ma'naviy dunyosi, mas'uliyat hissi, odob-axloqi va jamiyat oldidagi burchini qay darajada anglashiga bog'liq.

Kasbiy ma'naviy madaniyat shaxsning kasbiy faoliyat davomida umuminsoniy va milliy qadriyatlarga tayangan holda o'z vazifalarini halol, mas'uliyatli va vijdonan bajarishini ifodalovchi murakkab ijtimoiy-pedagogik hodisa hisoblanadi. U kasbiy bilim, axloqiy me'yorlar, kasbiy etika, muloqot madaniyati, ijtimoiy mas'uliyat hamda o'zini muntazam rivojlantirishga intilish kabi omillarni yagona tizim sifatida birlashtiradi.

Bugungi globallashuv sharoitida axborot oqimining keskin ortishi, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va mehnat bozoridagi yangi talablar mutaxassislardan yuqori kasbiy salohiyat bilan bir qatorda mustahkam ma'naviy pozitsiyani ham talab qilmoqda. Ayniqsa, pedagoglar, shifokorlar, davlat xizmatchilari va boshqa ijtimoiy ahamiyatga ega kasb egalari faoliyatida kasbiy ma'naviy madaniyat jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Kasbiy-ma’naviy madaniyat nazariy jihatdan psixologiya, sotsiologiya va falsafa fanlari asoslariga tayangan. Masalan, Kantning deontologik axloq nazariyasi, Durkheimning funksionalizm g‘oyalari, Parsonsning AGIL modeli, Freydning psixoanalizi, Vygotskiyning ijtimoiy rivoj nazariyasi, Maslouning ehtiyojlar piramidasi va Rodgersning insonga yo‘naltirilgan yondoshuvi kabi konsepsiyalar kasbiy-etika va pedagogik madaniyatning rivojida muhim ahamiyatga ega. Tarixiy jihatdan, kasblarga doir axloqiy tamoyillar qadimdan (masalan, Nizomul-mulkning “Siyosatnoma”, Alisher Navoiy va boshqalar asarlarida) muhokama qilingan; ularning asosida jamiyat va din ta’limotlari shakllangan. Yaqinda esa O‘zbekiston Respublikasida 2019–2020 yillarda qabul qilingan “Uzluqsiz ma’naviy tarbiya” konsepsiyasi kabi hujjatlar kasbiy ma’naviyatni ham uzluksiz tarbiya tizimiga kiritishni nazarda tutadi.

Tadqiqot metodlari: Mazkur tadqiqotda kasbiy ma'naviy madaniyatning mazmuni, tarkibiy tuzilishi va uni rivojlantirish omillarini aniqlash maqsadida sifat tahliliga asoslangan ilmiy yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida pedagogika, psixologiya, falsafa hamda kasbiy ta'lim yo'nalishlaridagi ilmiy manbalar tizimli ravishda o'rganildi va o'zaro taqqoslandi.

Tadqiqotning metodologik asosini ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, umumlashtirish hamda mantiqiy xulosa chiqarish usullari tashkil etdi. Shuningdek, kasbiy ma'naviy madaniyatni rivojlantirishga oid milliy va xalqaro ilmiy tadqiqotlar, ta'lim sohasidagi me'yoriy-huquqiy hujjatlar hamda zamonaviy pedagogik konsepsiyalar o'rganildi.

Tahlil jarayonida quyidagi mezonlarga alohida e'tibor qaratildi:

- kasbiy ma'naviy madaniyatning nazariy talqinlari;
- uning tarkibiy komponentlari;
- kasbiy etika va ma'naviy qadriyatlarning o'zaro bog'liqligi;
- oliy ta'lim tizimida ma'naviy madaniyatni rivojlantirish usullari;
- zamonaviy axborot texnologiyalarining kasbiy madaniyatga ta'siri.

Olingan ma'lumotlar o'zaro solishtirilib, ilmiy xulosalar chiqarildi hamda kasbiy ma'naviy madaniyatni rivojlantirishga xizmat qiluvchi omillar umumlashtirildi.

Natijalar: Tadqiqot natijalari kasbiy ma'naviy madaniyat mutaxassis shaxsining kasbiy faoliyatidagi eng muhim kompetensiyalardan biri ekanligini ko'rsatdi. Uning rivojlanganlik darajasi mutaxassisning kasbiy mas'uliyati, axloqiy qarashlari, jamoa bilan ishlash ko'nikmalari hamda kasbiy qarorlar qabul qilish sifatiga bevosita ta'sir qiladi.

Tahlillar asosida kasbiy ma'naviy madaniyat quyidagi asosiy tarkibiy qismlardan iborat ekanligi aniqlandi.

Tarkibiy komponent	Mazmuni
Ma'naviy qadriyatlar	Halollik, vijdon, insonparvarlik va adolat tamoyillariga amal qilish
Kasbiy etika	Kasb odob-axloqi, xizmat intizomi va kasbiy mas'uliyat
Kommunikativ madaniyat	Samarali muloqot, hamkorlik va muomala odobi
Kasbiy kompetensiya	Bilim, amaliy ko'nikma va malakalarni doimiy rivojlantirish
O'zini rivojlantirish	Mustaqil o'qish, malaka oshirish va innovatsiyalarga ochiqlik

Tadqiqot davomida oliy ta'lim muassasalarida kasbiy ma'naviy madaniyatni rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar ham tahlil qilindi. Jumladan, ta'lim muhiti, professor-o'qituvchilarning shaxsiy namunasi, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, amaliy mashg'ulotlar hamda talabalarning mustaqil ta'lim faoliyati ushbu jarayonda muhim o'rin egallashi aniqlandi.

Shuningdek, raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt vositalarining keng qo'llanilishi mutaxassislardan axborotdan mas'uliyatli foydalanish, akademik halollik tamoyillariga rioya qilish hamda kasbiy etikani saqlashni yanada dolzarb masalaga aylantirayotgani kuzatildi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, kasbiy ma'naviy madaniyatni rivojlantirish quyidagi ijobiy natijalarga olib keladi:

- kasbiy faoliyat samaradorligi oshadi;
- jamoada sog'lom psixologik muhit shakllanadi;
- mijozlar va hamkorlarning ishonchi mustahkamlanadi;
- kasbiy nizolar soni kamayadi;
- mutaxassisning ijtimoiy mas'uliyati va liderlik salohiyati rivojlanadi.

Olib borilgan tahlillar kasbiy ma'naviy madaniyatni shakllantirish uzluksiz ta'lim tizimining barcha bosqichlarida tizimli ravishda amalga oshirilishi lozimligini ko'rsatdi. Mazkur jarayon nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish orqali yanada samarali natija beradi.

Muhokama: Tadqiqot natijalari kasbiy ma'naviy madaniyatni shakllantirish jarayoni faqat nazariy bilimlarni o'zlashtirish bilan cheklanmasligini ko'rsatdi. Mazkur jarayon shaxsning axloqiy fazilatlari, kasbiy mas'uliyati, muloqot madaniyati va amaliy faoliyatdagi xulq-atvori bilan uzviy bog'liq. Shu sababli oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashda kasbiy bilimlar bilan bir qatorda ma'naviy tarbiyaga ham ustuvor ahamiyat berilishi zarur.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, kasbiy ma'naviy madaniyatning rivojlanish darajasi mutaxassisning ish unumdorligi, jamoa bilan hamkorligi va jamiyat oldidagi mas'uliyatini oshiradi. Aksincha, ma'naviy qadriyatlarning sust rivojlanishi kasbiy etikaga rioya qilmaslik, xizmat intizomining buzilishi va ijtimoiy ishonchning pasayishiga olib kelishi mumkin.

Bugungi raqamli jamiyat sharoitida sun'iy intellekt, elektron ta'lim platformalari va raqamli axborot resurslaridan foydalanish imkoniyatlari kengaymoqda. Shu bilan birga, akademik halollik, mualliflik huquqiga hurmat, axborot xavfsizligi va kasbiy etika kabi masalalar ham dolzarblashmoqda. Demak, zamonaviy mutaxassis nafaqat o'z kasbining bilimdoni, balki yuksak ma'naviyat va mas'uliyat egasi bo'lishi kerak.

Kasbiy ma'naviy madaniyatni rivojlantirishda mentorlik tizimini kuchaytirish, amaliy mashg'ulotlarda real kasbiy vaziyatlarni modellashtirish, ijtimoiy loyihalarda talabalar ishtirokini kengaytirish hamda ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni muntazam tashkil etish samarali natijalar berishi mumkin. Shuningdek, ta'lim jarayonida interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar tahlili (case study), debatlar va loyiha asosida o'qitish usullaridan foydalanish talabalarda mustaqil fikrlash hamda kasbiy mas'uliyatni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot asosida kasbiy ma'naviy madaniyat mutaxassisning kasbiy faoliyatidagi muhim kompetensiyalardan biri ekanligi ilmiy jihatdan asoslandi. Kasbiy ma'naviy madaniyat kasbiy bilim, axloqiy fazilatlar, ijtimoiy mas'uliyat, kommunikativ madaniyat va uzluksiz o'zini rivojlantirish jarayonining uyg'unlashuvi natijasida shakllanadi.

Tadqiqot davomida kasbiy ma'naviy madaniyatni rivojlantirishga ta'sir etuvchi asosiy omillar sifatida ta'lim muhiti, pedagog shaxsiy namunasi, innovatsion pedagogik texnologiyalar, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar hamda amaliy mashg'ulotlarning ahamiyati aniqlandi.

Olingan natijalar oliy ta'lim muassasalarida kasbiy ma'naviy madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan o'quv dasturlarini takomillashtirish, tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirish hamda bo'lajak mutaxassislarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kelgusida ushbu yo'nalishda turli kasb egalari orasida empirik tadqiqotlar o'tkazish, kasbiy ma'naviy madaniyatni baholash mezonlarini ishlab chiqish va uning mehnat samaradorligiga ta'sirini statistik usullar asosida o'rganish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasining "Ilm-fan va innovatsion faoliyat to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
4. Mirziyoyev Sh. M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
5. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
6. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O'qituvchi.
7. Musurmonova O. Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. – Toshkent.
8. Ochilov M. Pedagogik mahorat. – Toshkent: O'qituvchi.
9. Ishmuhamedov R. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent.
10. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent.
11. UNESCO. Education for Sustainable Development: Learning Objectives. Paris.
12. OECD. Skills Outlook. Paris.
13. World Economic Forum. The Future of Jobs Report. Geneva.
14. Covey S. R. The 7 Habits of Highly Effective People. New York.
15. Drucker P. F. Management: Tasks, Responsibilities, Practices. New York.